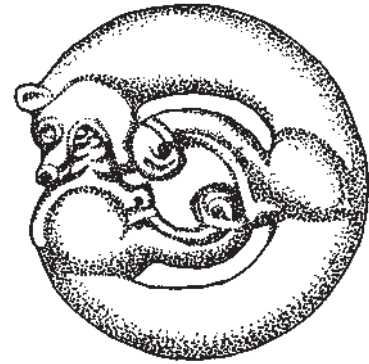

І.В. Піструїл*

КРЕМ'ЯНИЙ КОМПЛЕКС СТОЯНКИ АНЕТІВКА 1 (попередні результати аналізу колекції 1981 року дослідження)

В роботі розглядається крем'яний інвентар стоянки Анетівка 1 1981 року досліджень. На підставі аналізу археологічної колекції запропонована культурно-хронологічна інтерпретація пам'ятки.

К л ю ч о в і с л о в а: Північно-Західне Причорномор'я, Анетівка 1, верхній палеоліт, епіоріньяк, крем'яний інвентар.

Стоянка Анетівка 1 відкрита та досліджена на площі 35 м² у 1978 р. Причорноморською експедицією під керівництвом В.Н. Станко (Станко и др. 1984, с. 4—14). Пам'ятка розташована на західній околиці с. Анетівка (рис. 1) (Доманівський р-н Миколаївської області) на другій лесовій терасі (17 м над сучасним рівнем води) правого берега р. Бакшала (Смольянинова 1989, с. 113—126). В процесі досліджень прослідковано наступну стратиграфію:

1. Сучасний гумусований ґрунт, темного, до чорного кольору, в нижній частині — сірувато-жовтий, з залишками коренів рослин — 0,0—0,6 м;

2. Щільний лесоподібний суглинок сірувато-палевого відтінку, з великою кількістю вапнякових включень (глина-«білоглазка») — 0,6—1,0 м;

3. Эолово-делювіальний горизонт жовтувато-палевого лесоподібних суглиноків з стовбчастою структурою, зовнішньо нагадує похований ґрунт. Карбонатні включення зустрічаються рідко — 1,0—1,1 м;

4. Лес світло-жовтого кольору — від 1,1 м.

Археологічний матеріал (більше 7000 екз.) фіксувався за метричними горизонтами (0,25 м) та зустрічався від денної поверхні до

яскраво-жовтого лесу (Смольянинова 1990, с. 27—34). В ході камеральної обробки археологічного матеріалу було виділено два «піки» залягання знахідок. Таким чином, стоянка Анетівка 1 була інтерпретована, як двошарова пам'ятка з хронологічно та генетично близькими комплексами. Вивчалась планіграфія окремих горизонтів (Швайко 1992, с. 24—32). В цілому, археологічна колекція стоянки порівнювалась з вже відомими на той час «стоянками з оріньякськими традиціями» — Сагайдак 1, Муралівка, Золотовка, рашківські пам'ятки Молдови (Смольянинова 1990, с. 34), та була віднесена, разом з епіграветським поселенням Анетівка 2, до анетівської археологічної культури (Станко и др. 1981, с. 5—17; Станко, Смольянинова 1985, с. 5—20).

Невеликі за обсягом археологічні роботи, біля розкопу 1978 року, були проведені на пам'ятці у 2005—2006 рр.

Також, з моменту відкриття пам'ятки, співробітниками експедиції постійно, проводяться збори підйомного матеріалу на не заасфальтованій ділянці вулиці села, яка проходить безпосередньо по території пам'ятки (Піструїл 2000, с. 197—204).

У 1981 р. на стоянці також були проведені невеликі дослідження (розкоп 2, приблизно в 50 м на південь від розкопу 1978 р.). Однак, польова документація — відсутня. Невідома також і площа дослідженої ділянки (судячи по залишкам розкопу — приблизно 25 м²). Наявним є тільки зашифрований археологічний матеріал. Згідно шифрам, археологічний матеріал фіксувався за метричними горизонтами (4 горизонти по 0,25 м). У 2014 р. на розкопі 1981 р. були проведені невеликі дослідження, в першу чергу, для визначення стратиграфії розкопу 2.

Зачистка, здійснена по південній та східній бровках розкопу 1981 р., показала стратигра-

* ПІСТРУІЛ Ігор Володимирович — кандидат історичних наук, доцент, науковий співробітник, Одеський археологічний музей НАН України, pistruiligor@ukr.net

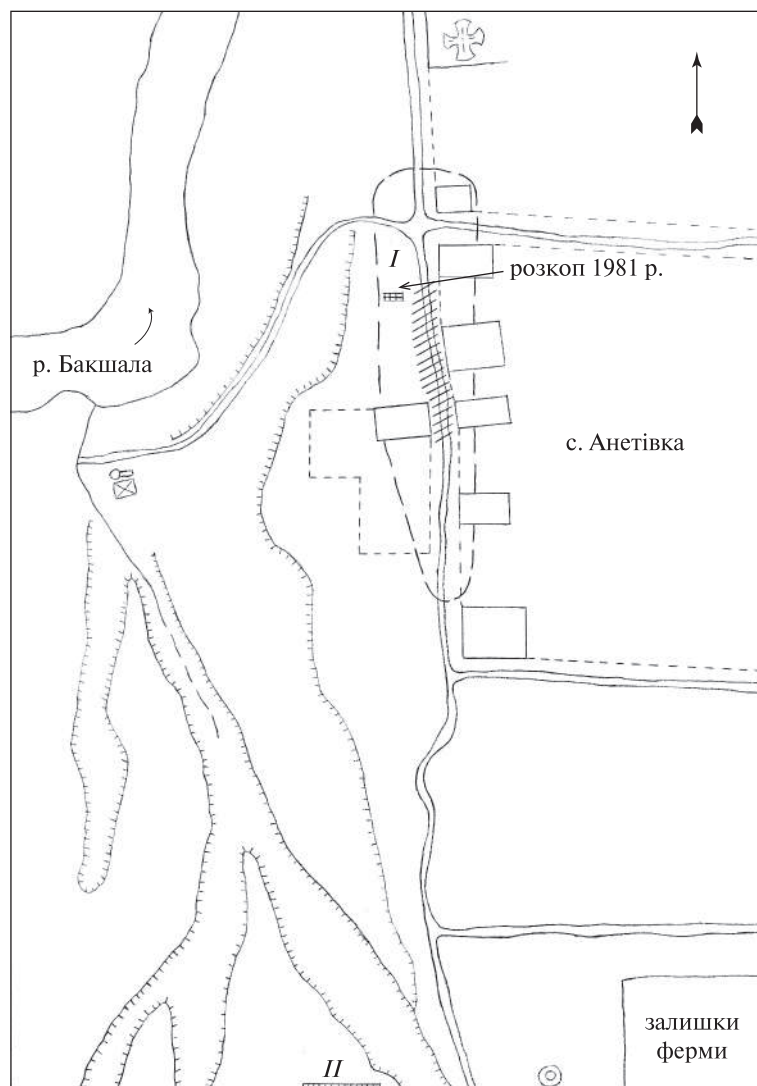

Рис. 1. Схема розташування стоянки Анетівка 1 біля с. Анетівка: I — місце збору підйомного матеріалу стоянки Анетівка 1; II — поселення Анетівка 2

фію, в загальних рисах, подібну до стратиграфії розкопу 1978 р (Піструїл 2014, с. 14—15).

За наявним матеріалом, у розкопі 1981 р., не простежуються два «піки» залягання археологічного матеріалу. Встановлено, що основна його кількість залягала у межах 0,5—1,0 м від денної поверхні, безпосередньо над лесоподібними суглинками та супісями та у верхньому шарі цих суглинків. Техніко-типологічний склад колекції в різних метричних рівнях однаковий, тому в таблиці наведена загальна техніко-типологічна характеристика колекції розкопок 1981 р. Всього було опрацьовано 5860 кременевих виробів (див. табл. 1).

Як було вже вказано, крем'яний інвентар однотипний в усіх горизонтах. Первинне розщеплення кременю і виготовлення виробів з вторинною обробкою відбувалося на території пам'ятки, про що свідчить досить велика кіль-

кість осколків, сколів оновлення нуклеусів, самих нуклеусів та відходів виробництва у вигляді різноманітних відщепів, лусочок і т. п. Техніка розщеплення — неправильнопризматична. Судячи з вигляду нуклеусів та сколів, для обробки використовувалась сировина до 10 см. За зовнішніми ознаками, сировина поділяється на дві групи. Перша група сировини — жовта місцевого кременю, дуже поганої якості, найближчі виходи якого, знаходяться нижче за течією р. Бакшали. З цього кременю виготовлена основна кількість виробів з вторинною обробкою. Сировина другої групи — гальки високоякісного кременю невстановленого походження. Нуклеуси переважно — одноплощадкові (64 % від загальної кількості нуклеусів), сплюснені, присутні також конічні і циліндричні (рис. 2). Виключно торцеве зняття простежено тільки в декількох випадках. Крім

невеликої кількості нуклеусів з двома та трьома ударними площадками присутні декілька нуклеусів радіального сколювання. В цілому, за деякими показниками, техніка первинно-

Таблиця 1. Техніко-типологічний склад колекції стоянки Анетівка 1 (дослідження 1981 р.)

№	Найменування	Кількість	%
1	Розкологі гальки, жовна	88	1,5
2	Уламки, осколки	624	10,6
3	Нуклеподібні уламки, пренуклеуси	35	0,6
4	Нуклеуси 1-площадкові та їх уламки	126	2,2
5	Нуклеуси 2-площадкові	54	0,9
6	Нуклеуси 3-площадкові	13	0,2
7	Нуклеуси радіального сколювання	4	0,1
8	Сколи оновлення нуклеусів	145	2,5
9	Відщепи великі	284	4,9
10	Відщепи середні	1586	27,1
11	Відщепи дрібні, луски	878	14,9
12	Пластини великі	126	2,2
13	Пластини середні	1105	18,8
14	Мікропластини	417	7,1
15	Різцеві сколи	17	0,3
16	Відщепи з ретушню використання	31	0,5
17	Пластини з ретушню використання	33	0,5
18	Пластини та мікропластини з ретушню	7	0,1
19	Відщепи з ретушню	15	0,2
20	Уламки з ретушню	6	0,1
21	Вістря	10	0,1
22	Тронковані пластини та мікропластини	4	0,1
23	Пластини з ретушованою виїмкою (скобелі)	2	0,1
24	Комбіновані знаряддя	6	0,1
25	Пластини зі скошеним кінцем	2	0,1
26	Різці	86	1,5
27	Долота	4	0,1
28	Мікрівістря	16	0,2
29	Скребки	123	2,1
30	Відщепи з виїмками	10	0,1
31	Сколи з інших порід каменю	11	0,1
32	Кераміка (дрібні уламки)	2	0,1
	Всього	5870	100

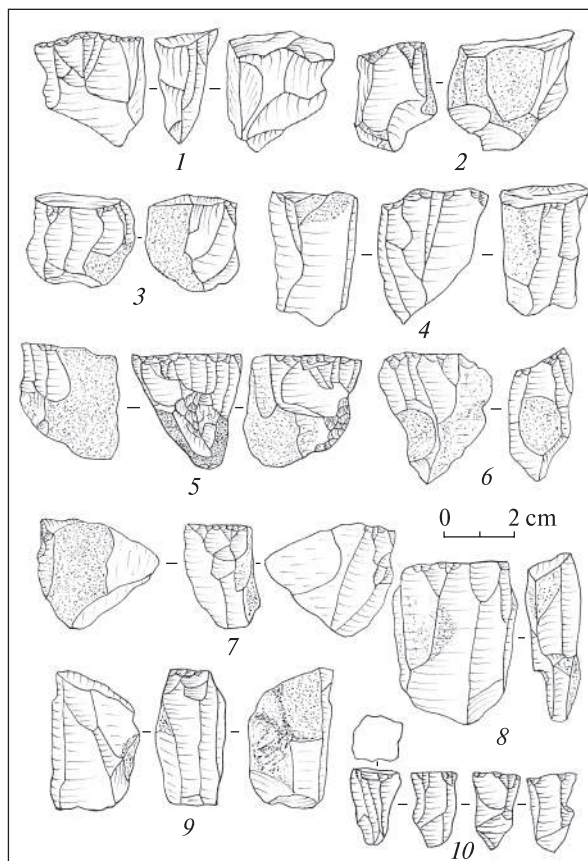

Рис. 2. Крем'яний інвентар стоянки Анетівка 1. Нуклеуси

го розщеплення кременю стоянки Анетівка 1 (розкоп 2) дещо відрізняється від техніки первинного розщеплення кременю епігравецького поселення Анетівка 2.

Відщепи — найбільш численна категорія крем'яного інвентарю (біля 47 % від загальної кількості колекції). За розмірами вони розділені на три групи: великі (більше 3,0 см), середні (1,5—3,0 см) і дрібні (менше 1,5 см). До дрібних відщепів додані лусочки — сколи менші 0,5 см (87 екз.). Пластини, друга за чисельністю категорія виробів (більше 28 % від загальної кількості колекції пам'ятки), представлені в основному перетинами, дистальними і проксимальними кінцями. За розмірами (ширина) також розділені на три групи: великі (більше 2,0 см), середні (0,9—2,0 см) та мікропластини (менше 0,9 см).

В окремі категорії виділені пластини, мікропластини і відщепи з ретушню використання, які разом складають до 1,0 % від загальної кількості інвентарю. По краях цих сколів, на дорсальній і/або вентральній поверхнях, зафіксована дрібна регулярна і нерегулярна, різновелика ретуш, яка утворилась в результаті роботи даними предметами.

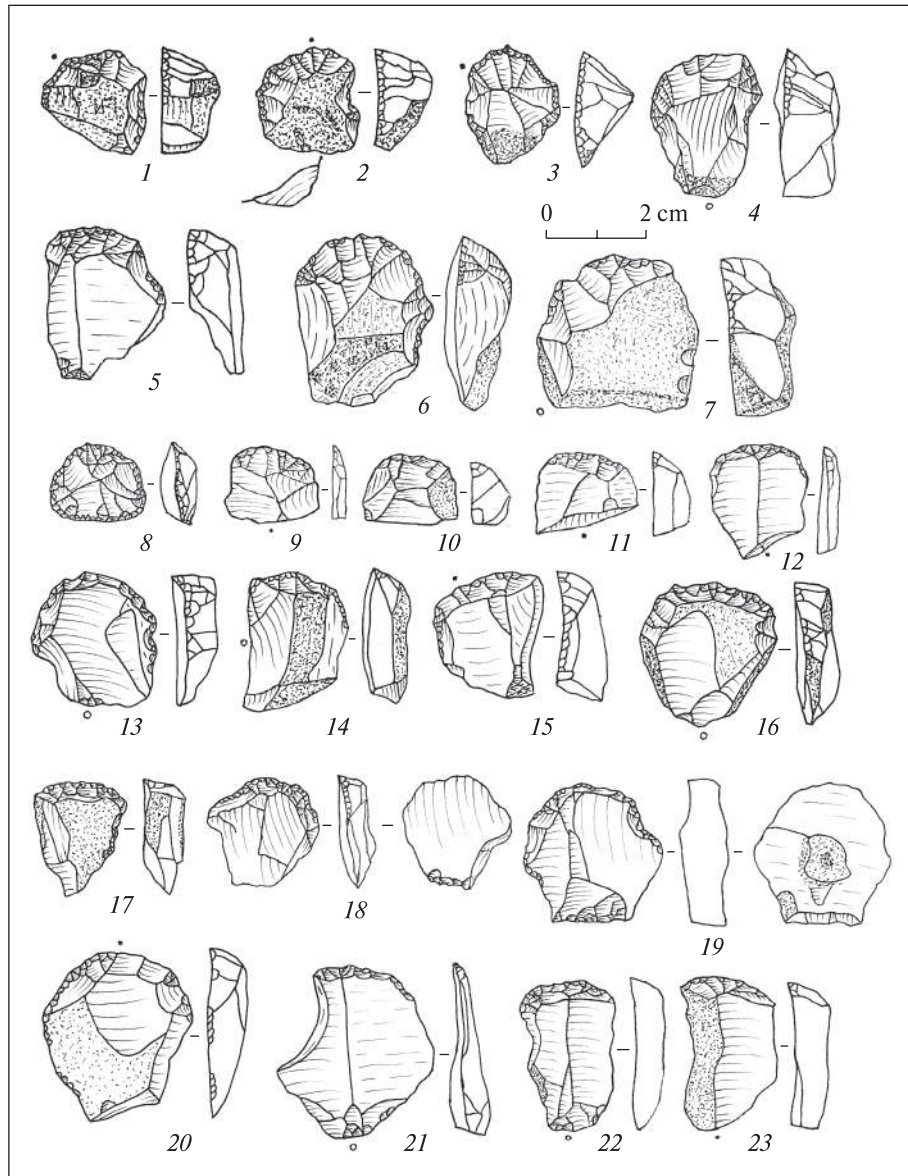

Рис. 3. Крем'яний інвентар стоянки Анетівка 1. Скребки

Вироби з вторинною обробкою складають 4,8 % від загальної кількості кременевого інвентарю. Скребки займають перше місце за кількістю серед виробів з вторинною обробкою (2,1 % від загальної кількості колекції). Поділяються вони на дві групи: високі та низькі. Скребки високої форми кількісно переважають (до 70 % від категорії скребоків). Виготовлені вони на масивних та/або товстих відщеплах і уламках кременю та нуклеусах. Представлені вони, переважно, підокруглими і округлими формами, а також скребачками кінцевого типу. Низьких скребоків менше. Виготовлені вони на відщеплах (кінцевого типу, підокруглі і округлі форми) та пластинах (кінцеві). До категорії скребоків віднесено також декілька уламків їх лез (рис. 3).

Різці — друга за чисельністю категорія виробів зі вторинною обробкою (1,5 % від загальної кількості колекції). Серед них виділені групи ретушних (переважають), кутових, двограних та подвійних (рис. 4). В цілому, різці з колекції розкопу 2 1981 р подібні різцям з розкопу 1978 р. Серед ретушних різців на пластинах присутні (до 50 %) різці з поперечним різцевим сколом. Це специфічний тип різців, який представлений епіориньякських комплексах (наприклад: для півдня Східної Європи — в комплексах Лісків, Муралівці, Золотівці та інших) та майже абсолютно відсутній в епіграветських комплексах (Піструїл 2005, с. 18—19).

Мікрівістря сагайдаксько-муралівського типу також присутні в колекції розкопу 1981 р. Виготовлені вони на так званих скребкових лу-

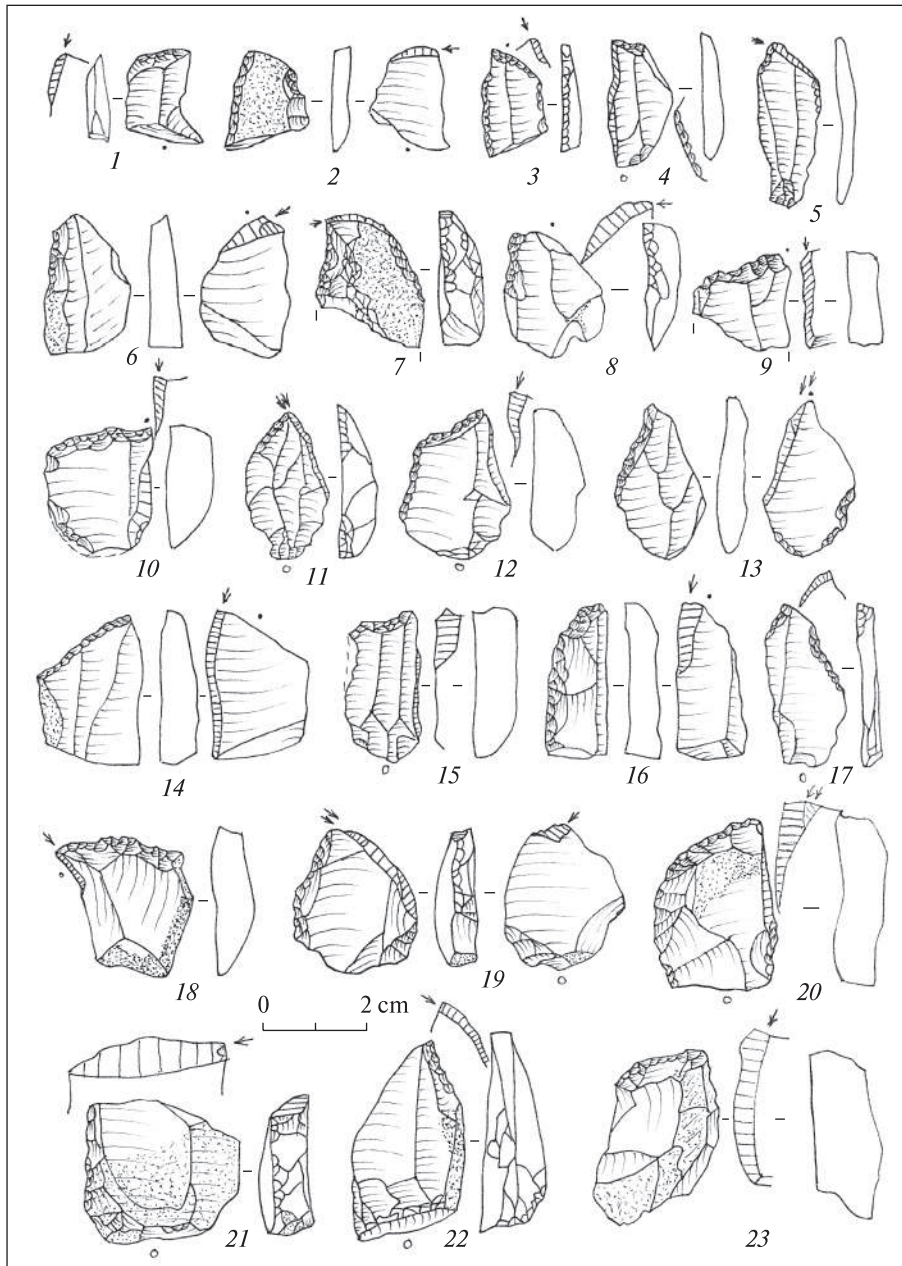

Рис. 4. Крем'яний інвентар стоянки Анетівка I. Різці

сочках або тонких мікропластинах. Характерною ознакою цієї групи є дрібна абразивна ретуш, яка повністю або частково нанесена по одному чи обом краям сколу-заготовки (рис. 5, 1—15). Ця категорія знарядь також є характерною для епіорнінякських комплексів півдня східної Європи.

Серед інших виділених категорій знарядь переважають відщепи та пластини/мікропластини з ретушшю. У відщепів з ретушшю, по краях сколів-заготовок нанесена регулярна ретуш по дорсальній та іноді вентральній площині виробу. Можливо, що регулярна ретуш на даних виробах утворилась в результаті дов-

гого і/або інтенсивного їх використання в ході різних виробничих процесів (напр.: скобління, стругання, пиляння і т. п.) або ці вироби є заготовками для виготовлення знарядь, що були вилучені з виробничого процесу. У відщепів з ретушованими виїмками ретушшю оформлена виїмка. Але ця група, виділена досить умовно, так як виїмка могла утворюватись різними способами. Як і у відщепів з ретушшю, виїмка на цих виробах, можливо, формувалась цілеспрямовано (скобель) або утворилась в результаті довгого і/або інтенсивного їх використання. До цієї групи віднесені також уламки (формально — відщепи) невизначених знарядь на

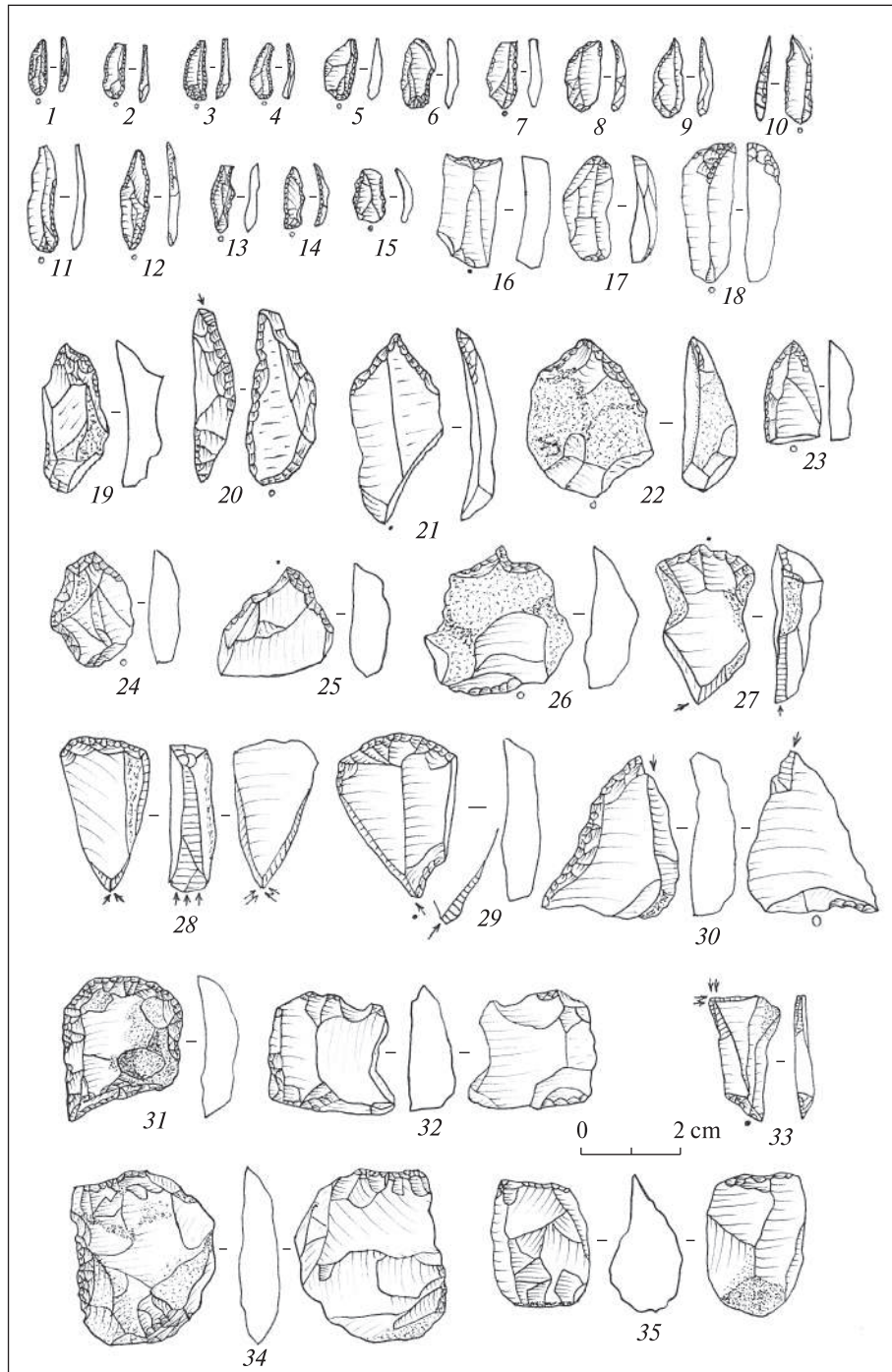

Рис. 5. Крем'яний інвентар стоянки Анетівка I

вентральної чи дорсальної поверхнях яких оформлена ретушована виїмка.

Пластини та мікропластини з ретушшю, за своїм оформленням, поділяються на окремі групи. Серед них присутні пластини та мікропластини з повністю або частково ретушованими краями, тронковані вироби та пластини зі скошеним ретушшю кінцем (рис 5, 16–18). В цю групу також включено декілька фрагментів пластин і мікропластин з ретушованими виїмками, що могли використовуватися у якості скобелів.

В окрему категорію виділені вістря та проколки, що виготовлені, переважно на відщепках (рис. 5, 19–26). Їх леза сформовані двома ретушованими краями, які перетинаються в одній точці. В одному випадку двома виїмками оформлене специфічне жало проколки.

Невеликими серіями представлені долота (рис. 5, 32, 34–35) та комбіновані знаряддя. Комбіновані вироби — різні знаряддя, що виготовлені на одній заготовці. Серед них переважають скребки-різці (ці категорії перева-

жають і серед інших груп виробів з вторинною обробкою). Поодинокими екземплярами репрезентовані скобелі-різці, різці-вістря тощо (рис. 5, 27—31, 33).

Окрім виробів з кременю в колекції присутні вироби з інших порід каменю (переважно кварцу), що представлені різного розміру відщепами (8 екз.), сколами оновлення нуклеусів (2 екз.) та мікропластиною (1 екз.).

В колекції також є два фрагменти ліпної кераміки — невеликих розмірів (до 1,0 см) і не орнаментовані. Знайдені вони на глибині 0,25—0,50 м і не пов'язані з кременевою колекцією. Датуються вони, скоріш за все, добою бронзи, пам'ятки якої доволі поширені на цій території.

Таким чином, можливо, частково або повністю перевідкладений землерийними тваринами та іншими природними явищами культурний шар стоянки Анетівка 1 (розкоп 2) датується пізньоплейстоценовим часом. Подальші стаціонарні дослідження, можливо, дадуть змогу знайти ділянки з менш пошкодженим культурним шаром та більш детально розібратися у деяких розбіжностях стратиграфії в різних розкопах цієї пам'ятки.

Про наявність культурного шару свідчать також велика кількість дрібних відщепів та лусочок і велика кількість підйомного матеріалу, що вимивається після дощів на не заасфальтованій ділянці вулиці села, яка проходить безпосередньо по території пам'ятки.

Крем'яна колекція пам'ятки (розкопу 2 1981 р.) Анетівка 1, за всіма показниками, відноситься до епіоріньякської індустрії. Вона повністю або частково подібна інвентарю таких епіоріньякських пам'яток півдня Східної Європи як Ліски, Сагайдак 1, Муралівка та інші (Демиденко 2007, с. 52—79).

В наявній колекції пам'ятки повністю відсутні знаряддя, що характерні для епігравет-

ських комплексів (насамперед мікропластини та мікрівістря з притупленим краєм), пам'ятки яких також присутні біля с. Анетівка (напр.: відоме поселення Анетівка 2) (Станко и др. 1989; Главенчук 2003—2004, с. 206—227).

Главенчук А.В. Исследование производственного участка на позднепалеолитическом поселении Анетовка 2. *Stratum plus*. 2003—2004, № 1, с. 206—227.

Демиденко Ю.Э. Северное Причерноморье в европейском контексте проблематики раннего и среднего периодов верхнего палеолита. Человек в истории и культуре. Одесса; Терновка, 2007, с. 52—79.

Пиструил И.В. Новые данные о позднепалеолитической стоянке Анетовка 1. Археология та етнологія Східної Європи: матеріали та дослідження. Одеса, 2000, с. 197—204.

Пиструил И.В. Різці на пам'ятках пізнього палеоліту північно-західного Причорномор'я: автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.04 «Археологія». Київ, 2005.

Пиструил И.В. Деякі результати дослідження стоянки Анетівка 1 в 2014 році. «Могилянські читання 2014». Всеукраїнська науково-методична конференція. «Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти»: тези. Миколаїв, 2014, с. 14—15.

Смольянинова С.П. Карта памятников каменного века Степного Побужья. Станко В.Н., Григорьева Г.В., Швайко Т.Н. Позднепалеолитическое поселение Анетовка 2. Киев, 1989, с. 113—126.

Смольянинова С.П. Палеолит и мезолит степного Побужья. Киев, 1990.

Станко В.Н., Григорьева Г.В., Швайко Т.Н. Позднепалеолитическое поселение Анетовка 2. Киев, 1989.

Станко В.Н., Смольянинова С.П. Исследование палеолита и мезолита степного Побужья. Советская археология. 1985, № 4, с. 5—20.

Станко В.Н., Смольянинова С.П., Иванов Г.И. Раскопки позднепалеолитических стоянок Анетовка 1 и 2 на Среднем Буге. Древности Северо-Западного Причерноморья. Киев, 1981, с. 5—17.

Станко В.Н., Смольянинова С.П., Швайко Т.Н. Позднепалеолитическое поселение Анетовка 1. Северное Причерноморье. Киев, 1984, с. 4—14.

Швайко Т.М. Деякі аспекти дослідження культурних горизонтів пізньопалеолітичної стоянки Анетівка 1. Археологія південного заходу України. Київ, 1992, с. 24—32.

Надійшла 22.06.2018

И.В. Пиструил

Кандидат исторических наук, научный сотрудник, Одесский археологический музей НАН Украины, pistruiligor@ukr.net

КРЕМНЕВЫЙ КОМПЛЕКС СТОЯНКИ АНЕТОВКА 1

(предварительные результаты анализа коллекции 1981 года исследований)

Стоянка Анетовка 1 открыта в 1978 г. Причерноморской экспедицией под руководством В.Н. Станко. Памятник находится на западной окраине с. Анетовка (Доманевский р-н Николаевской области) правого берега р. Бакшала.

Стоянка Анетовка 1 была интерпретирована, как двухслойный памятник с двумя хронологически и генетически близкими комплексами. В статье анализируется кремневый комплекс памятника 1981 г. исследований. В коллекции присутствуют нуклеусы, отщепы, пластины, отходы производства, скребки, резцы, микроострия, острия, пластины и отщепы с ретушью и другие изделия. Специфику индустрии придают скребки высокой формы, микроострия, которые изготовлены при помощи абразивной ретуши (острия сагайдакско-мураловского типа) и специфические ретушные резцы с поперечным резцовым сколом. В коллекции отсутствуют изделия, ко-

торые характерны для эпиграветских индустрий (в первую очередь, микропластины и микроострия с притупленным краем). Кремневый инвентарь исследований 1981 г. отнесен к эпиориньякской индустрии.

К л ю ч е в ы е с л о в а: Северо-Западное Причерноморье, Анетовка 1, верхний палеолит, эпиориньяк, кремневый инвентарь

Igor V. Pistruil

Ph.D., Scientific Researcher of the Odesa Archaeological Museum, the National Academy of Sciences of Ukraine, pistruiligor@ukr.net

FLINT COMPLEX FROM THE ANETIVKA 1 SITE

(Preliminary Results of Analysis of the Collection from the Excavations of 1981)

The Anetivka 1 site was discovered in 1978 by the Black Sea region expedition headed by V.N. Stanko. The site is located on the western outskirts of the Anetivka village (Domanivka district, Mykolaiv Region, Ukraine) on the right bank of the Bakshala River.

Anetivka 1 was interpreted as a two-layered site with two chronologically and genetically similar complexes. The article deals with the flint complex from the site excavations of 1981. Cores, flakes, blades, debitage, scrapers, burins, micropoints, points, retouched blades and flakes and other tools are presented in the collection. The carinated end-scrapers, micropoints, produced with abrasive retouch (micropoints of Sahaydak-Muralivka type) and specific retouched burins with the transverse burin spall are specific to the industry. The tools typical for the Epigravettian industries (first of all backed microblades and micropoints) are absent in the collection. The flint inventory from excavations of 1981 is attributed to the Epi-Aurignacian industry.

К е y w o r d s: North-Western Black Sea Region, Anetivka 1, Upper Palaeolithic, Epi-Aurignacian, flint inventory.

References

- Glavenchuk A.V. Yssledovanye proyzvodstvennoho uchastka na pozdnepaleolytycheskom poseleny Anetovka 2. *Stratum plus*. 2003-2004, vol. 1, pp. 206-227.
- Demydenko Yu.E. Severnoe Prychernomore v evropeiskom kontekste problematyky ranneho y sredneho peryodov verkhneho paleolyta. *Chelovek v istoryy i kulture*. Odessa-Ternovka, 2007, pp. 52-79.
- Pistruil I.V. Novye dannye o pozdnepaleolytycheskoi stoianke Anetovka 1. *Arkheolohiia ta etnolohiia Skhidnoi Yevropy: materialy ta doslidzhennia*. Odesa, 2000, pp. 197-204.
- Pistruil I.V. Riztsi na pamiatkakh piznoho paleolitu pivnichno-zakhidnoho Prychornomoria. *Avtoref. dyss. ... kand. ist. nauk*. Kyiv, 2005.
- Shvaiko T.M. Deiaki aspekty doslidzhennia kulturnykh horizontiv piznopaleolytychnoi stoianky Anetivka 1. *Arkheolohiia pivdennoho zakhodu Ukrainy*. Kyiv, 1992, pp. 24-32.
- Smolianynova S.P. Karta pamiatnykov kamennoho veka Stepnoho Pobuzhia. Stanko V.N., Hryhoreva H.V., Shvaiko T.N. *Pozdnepaleolytycheskoe poselenye Anetovka 2*. Kyiv, 1989, pp. 113-126.
- Smolianynova S.P. Paleolyt y mezolyt stepnoho Pobuzhia. Kyiv, 1990.
- Stanko V.N., Hryhoreva H.V., Shvaiko T.N. Pozdnepaleolytycheskoe poselenye Anetovka 2. Kyiv, 1989.
- Stanko V.N., Smolianynova S.P. Yssledovanye paleolyta y mezolyta stepnoho Pobuzhia. *Sovetskiia Arkheolohiia*. 1985, no. 4, pp. 5-20.
- Stanko V.N., Smolianynova S.P., Ivanov H.I. Raskopky pozdnepaleolytycheskykh stoianok Anetovka 1 y 2 na Srednem Buhe. *Drevnosty Severo-Zapadnoho Prychernomoria*. Kyiv, 1981, pp. 5-17.
- Stanko V.N., Smolianynova S.P., Shvaiko T.N. Pozdnepaleolytycheskoe poselenye Anetovka 1. *Severnoe Prychernomore*. Kyiv, 1984, pp. 4-14.